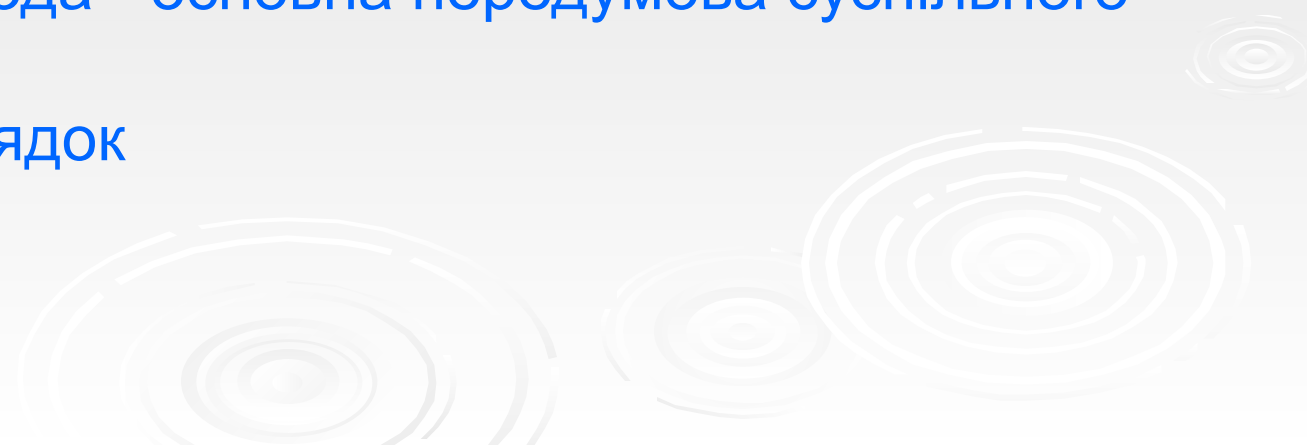

ЛЕКЦІЯ №8

ДЕМОКРАТІЯ, ЕКОНОМІЧНА СВОБОДА ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ПОРЯДОК

План

- 1.Поняття та зміст демократії
 - 2.Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства
 - 3.Економічна свобода - основна передумова суспільного розвитку
 - 4.Економічний порядок
-

1. Поняття та зміст демократії

*Демократія (від грец. *demokratia*: *demos* - народ і *kratos* - влада, правління) - це форма державно-політичного устрою суспільства, яка ґрунтується на визнанні народу джерелом і носієм влади, на прагненні забезпечити справедливість, рівність, добробут усіх людей, що населяють певну державу.*

Перші прояви демократії спостерігались ще у примітивних суспільствах періоду родового ладу. У західній політичній традиції виникнення ідеї демократії асоціюється з містами-державами (полісами) Стародавньої Греції.

Формування основ сучасної демократії відбувалось у Новий час у контексті формування ідей свободи особистості, громадянського суспільства, народного суверенітету, національної держави тощо, коли феодалні хартії і вольності змінюють законодавчі механізми обмеження одноосібної влади монарха.

В епоху буржуазних революцій кінця XVIII ст. у Західній Європі й на Північноамериканському континенті остаточно утверджується ідея про те, що нація, яка є колективним сувереном, не може порушувати вроджені права окремої особистості, які є цінністю вищого порядку і які передують самій державі.

Поняття та зміст демократії

Демократія, як певний порядок суспільних відносин, визначає взаємовідносини держави, влади і громадянина, його правове становище в суспільстві, порядок, заснований на загально визнаному комплексі цінностей і ідеалів конкретного суспільного устрою та панівного світогляду.

Демократизація суспільства - це тривалий та безперервний процес, ідеал, до якого прагнуть цивілізовані держави. Основними ознаками демократичності суспільства та принципами демократичного розвитку країни вважаються такі:

- додержання прав людини та їх пріоритет над правами держави;
- конституційне обмеження влади більшості над меншістю;
- повага до прав меншості на власну думку і її вільне вираження;
- верховенство закону;
- поділ влади та ін.

Необхідною умовою розвитку ринкової економіки є наявність економічної демократії.

Економічна демократія - це система економічних відносин, головною метою якої є створення умов для вільної праці кожного, справедлива участь усіх в ухваленні і здійсненні рішень в галузі економіки, зростання добробуту і забезпечення високих стандартів якості життя.

Поняття та зміст демократії

Основою економічної демократії є право людини на вільну працю.

Суспільство має забезпечувати кожному можливість вільно обирати місце роботи, працювати і отримувати здобутки своєї праці. Право на працю передбачає також можливість самостійно обирати свій фах і заняття, отримувати освіту і підвищувати кваліфікацію.

Крім того, економічна демократія передбачає, що кожна людина повинна мати право і можливість вибору, в якій системі відносин власності та організації праці їй брати участь, щоб забезпечити собі гідні умови життя.

Формами вияву економічної демократії є:

- участь працівників у процесі створення матеріальних і духовних благ;
- контроль за якістю товарів, послуг і виконуваних робіт;
- участь у розподілі створених економічних благ;
- економічна свобода суб'єктів економічної діяльності, в тому числі виробника і споживача;
- участь у процесах інвестування та управління ними, у виробленні економічної політики держави, у контролі за процесами формування доходів державного бюджету та їх витратами тощо.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. На Ваш погляд в чому полягає сутність та значення демократії?
2. Назвіть основні форми економічної демократії.

2. Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства

Необхідною передумовою суспільного розвитку та проявом демократизації країни є наявність та додержання економічних прав та свобод суб'єктів господарських відносин.

Економічна свобода — це свобода економічних суб'єктів привласнювати різні об'єкти власності, вибирати сфери прикладання своїх знань, здібностей у межах різних типів власності та організаційно-правових форм господарювання, а також способів придбання ресурсів, розподілу доходів, споживання благ.

Складовими економічної свободи є: економічна самостійність, економічна відповідальність та економічна рівноправність.

Економічна самостійність полягає у наявності у підприємців права на власність, права на самостійний вибір форми власності та форми господарювання, на самостійне планування своєї фінансово-господарської діяльності, вільне розпорядження прибутком, самостійний вибір ресурсів, постачальників та споживачів виробленої продукції, встановлення різних форм, систем та розмірів оплати праці.

Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства

Економічна відповідальність полягає у відповідальності підприємця своїм майном за результати господарювання: продукцією (послугами), які і підлягають реалізації на ринку, та прибутком, який залишається у розпорядженні підприємця після сплати податків та зборів, передбачених чинним законодавством. Невиконання договірних зобов'язань за строками та якістю повинно покриватися штрафними санкціями.

Економічна рівноправність передбачає забезпечення рівних (однакових) економічних умов для будь-якої господарської діяльності, незалежно від форми власності та господарювання.

Під рівними економічними умовами маються на увазі однакові для всіх ціноутворення, оподаткування, розподіл прибутків, інвестиційна та кредитна політика тощо. Держава повинна гарантувати всім підприємцям рівні права і створювати рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів.

Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства

Рівень економічної свободи в різних країнах світу є предметом дослідження багатьох міжнародних організацій. The Heritage Foundation оцінює країни за 10 категоріями, що впливають на легкість ведення бізнесу в тому чи іншому регіоні:

- Регуляторна політика (ступінь свободи та швидкість процедур щодо відкриття, введення та закриття підприємства згідно норм національного законодавства).
- Торгова політика (наявність тарифних та нетарифних бар'єрів, що впливають на здійснення експортних/імпортних операцій).
- Фіскальна політика (ступінь податкового тягара).
- Втручання держави (питома вага державних витрат у ВВП, частка державного сектора та втручання держави в політику приватних підприємств).
- Монетарна політика (визначається середній рівень інфляції за останні три роки та оцінюється рівень контролю за цінами).
- Інвестиційна політика (ступінь свободи здійснення інвестицій, особливо іноземних).
- Фінансова політика (ступінь розвитку банківської системи та органів регулювання).
- Права власності (ступінь захищеності прав власності).
- Поширення корупції (ступінь поширення корупції на основі даних доповіді Transparency International „Індекс сприйняття корупції“).
- Політика в сфері праці (ступінь свободи наймання та звільнення робітників, взаємозв'язок продуктивності праці із розміром заробітної плати).

Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства

Проаналізувавши окремі складові ІЕС, можна відзначити позитивні тенденції щодо здійснення торгової політики та фіскальних заходів в Україні.

Середній рівень тарифів в Україні є низьким, проте розгалужена система нетарифних бар'єрів все-таки суттєво ускладнюють процес вільного здійснення торговельних операцій в державі. Ставки податків, які сплачуються з особистих доходів громадян (податок з доходів фізичних осіб складає 15%) та прибутків підприємств (податок на прибуток - 25%), відносно невисокі, і тому питома вага податкових надходжень у сукупному обсязі ВВП незначна (приблизно 30%).

Слабкими сторонами України залишається регуляторна політика та значний обсяг державних витрат на реалізацію соціальних програм (приблизно 40% від сукупного обсягу ВВП), незадовільний стан залучення іноземних інвестицій та забезпечення прав власності.

Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства

Іншою організацією, що аналізує рівень економічної свободи у країнах, вважається Фрейзерський інститут (The Fraser Institute). Фахівці даного Інституту за допомогою певних індикаторів визначають індекс економічної свободи, що характеризує такі сфери економіки:

1. Рівень державного регулювання (державні витрати, оподаткування, інвестування).
2. Діяльність органів правосуддя та захист прав власності.
3. Грошовий обіг (зростання грошової маси, рівень інфляції).
4. Регулювання міжнародної торгівлі (тарифні та нетарифні бар'єри, розвиток міжнародної торгівлі).
5. Регулювання кредитних, трудових та господарських відносин.

Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства

Найбільш проблемними сферами в Україні вважаються забезпечення незалежності судочинства та захист прав інтелектуальної власності.

Крім того, експерти відзначають значні складнощі під час реєстрації нового суб'єкта господарювання та при отриманні необхідних ліцензій та дозволів.

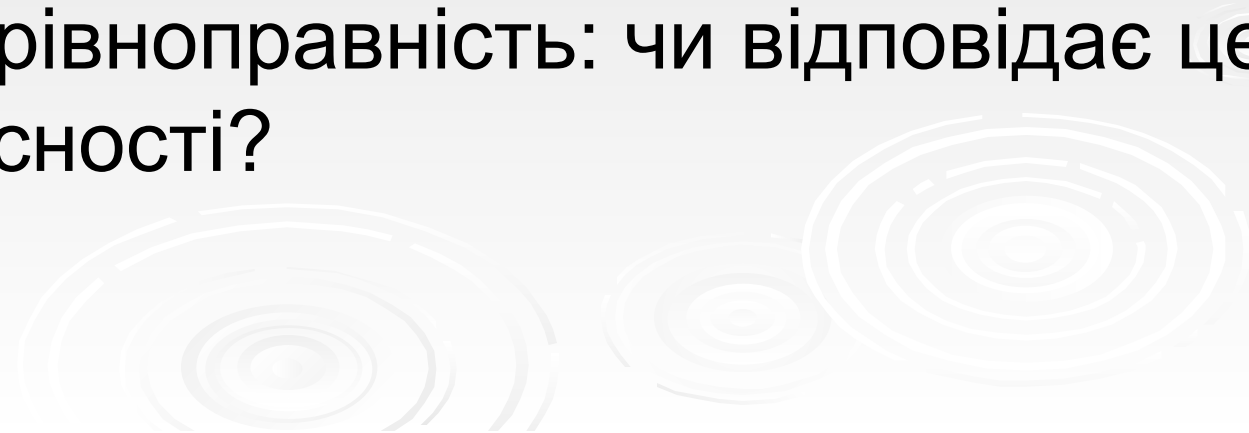
Рівень економічної свободи не відповідає навіть середньосвітовим показникам, що стримує приплив іноземних інвестицій у вітчизняну економіку та, як наслідок, економічне зростання.

Отже, розвиток економічних свобод в Україні на сучасному етапі перебуває на початковому рівні, що засвідчують низькі місця нашої країни у міжнародних рейтингах.

Проте є і позитивні тенденції у розбудові демократичного суспільства, які проявляються у поступовому покращенні якості державних інституцій, зменшенні бюрократизму, підвищенні інвестиційної привабливості національної економіки тощо.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. Назвіть міжнародні фактори, що впливають на розвиток демократії в сучасній Україні.
 2. Як Ви розумієте розбудову громадянського суспільства в Україні?
 3. Проблеми та перспективи глобальної демократії.
 4. Економічна рівноправність: чи відповідає це сучасній дійсності?
-

3. Економічна свобода - основна передумова суспільного розвитку

Основною рушійною силою сучасного цивілізаційного процесу є гуманітарні чинники - освіта, здоров'я, кваліфікація, інтелектуальність, мобільність, особистісні якості, цінності, світоглядна система, моральний профіль людини і громадянина.

Найвищу «додану вартість» країні сьогодні надає суспільство нового типу - громадянське суспільство, що є складне за структурою, але консолідоване спільними цілями, здатне до різних форм самоорганізації, що працюватимуть на майбутнє.

Громадянське суспільство - це система взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян держави, їх об'єднань, що добровільно сформувалися та перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім утручанням держави, покликаної створювати умови для їх вільного розвитку.

Економічна свобода - основна передумова суспільного розвитку

Структуру сучасного громадянського суспільства можна уявити у вигляді п'яти основних систем, що відображають відповідні сфери його життєдіяльності.

Економічна свобода - основна передумова суспільного розвитку

- Економічна система є сукупністю економічних інститутів та відносин, у які вступають люди у процесі реалізації відносин власності, виробництва, розподілу, обміну і споживання сукупного суспільного продукту.
- Політичну систему складають цілісні саморегульовані елементи (організації) - політичні партії, суспільно-політичні рухи, об'єднання і політичні (владні) відносини між ними. Сутнісним елементом тут виступають відносини із приводу влади, які пронизують політичну систему на рівні всіх її структур.
- Культурна система утворюється із відносин між людьми, їх об'єднаннями, державою та суспільством у цілому із приводу культурних благ і відповідних матеріалізованих інститутів, установ (освітніх, наукових, культурних, релігійних), через які реалізуються ці відносини. Базовий блок у цій сфері складають відносини, пов'язані з освітою.
- Інформаційна система складається в результаті спілкування людей один з одним безпосередньо і через засоби масової інформації. В якості її структурних елементів можуть виступати суспільні, муніципальні і приватні організації, установи, підприємства, а також громадяни та їх об'єднання, які здійснюють виробництво і випуск

Економічна свобода - основна передумова суспільного розвитку

Наступним ресурсом, що сприяє еволюційному становленню громадянського суспільства в Україні, є накопичений населенням за роки незалежності досвід громадянської самодіяльності, активного вираження і обстоювання своїх інтересів.

На сучасному етапі в Україні відбувається активний процес формування основних структур громадянського суспільства, а саме: створення політичних партій,

- об'єднань підприємців;
- професійних спілок;
- товариств споживачів
- благодійних товариств;
- неформальні та некомерційні організації.

Необхідною передумовою створення громадянського суспільства в Україні є розвиток соціального капіталу.

"Соціальний капітал", за Р. Патнамом, - це соціальна організація, мережа, норми поведінки та довіри, що полегшують координацію дій і співпрацю задля спільної користі. Наслідком існування соціального капіталу є громадянська активність, що детермінує прискорений економічний розвиток.

Економічна свобода - основна передумова суспільного розвитку

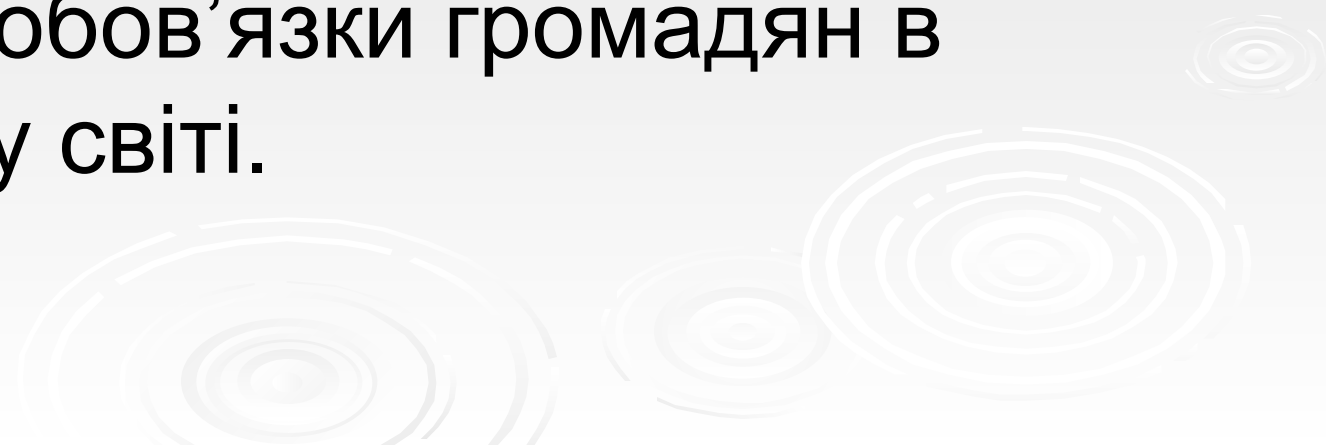
Оцінюючи діяльність структур громадянського суспільства, можна стверджувати, що у них є достатній потенціал, який дозволяє громадянам брати участь у процесі прийняття політичних рішень з життєво важливих питань і здійснювати контроль за їх реалізацією. Проте, реальний вплив громадських організацій в політичній та економічній площині все ще незначний, а їх можливості обмежені.

Тому подальший розвиток громадянського суспільства в Україні залежить від розв'язання низки складних проблем:

- удосконалення відносин між державою і суспільством, владою та громадянами;
- формування ефективних соціальних відносин, які б забезпечували економічну свободу особистості й формування потужного середнього класу;
- напрацювання консолідуючої ідеології, національної ідеї тощо.

Отже, ключовою метою для політичних партій, громадських об'єднань та неурядових організацій сьогодні є створення моделі ефективної громадської участі у визначенні засад державного і суспільного розвитку, сприяння зміцненню громадянського суспільства і розширенню перспектив України у сучасному світі.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. Дайте характеристику поняття “економічна свобода” у ринковій економіці.
 2. Проаналізуйте ступінь розвитку економічних свобод в Україні.
 3. Права та обов’язки громадян в сучасному світі.
-

4. Економічний порядок

Під економічним порядком слід розуміти сукупність усіх правил, які стосуються організаційної будови національного господарства та усіх процесів, які у ньому проходять, а також сукупність установ, які регулюють і управляють національною економікою та надають їй певної організаційної форми.

Існує два значення економічного порядку:

1. незалежно від вартості - як реальний порядок певної економічної системи.
2. у залежності від вартості - як порядок, який має на меті цілеспрямовану економічну діяльність.

Завдання економічного порядку:

1. Створення та забезпечення здатності економіки до функціонування.
2. Цілеспрямована координація економічної діяльності.
3. Суспільно-політичне. Економічний порядок має на меті сприяти встановленню певних суспільних норм у вигляді власності на засоби виробництва, способу виробництва та розподілу вироблених благ, в той же час він повинен мати політичний характер з метою прийняття відповідальних соціально-економічних рішень, а також створювати можливість для участі у політичному житті всіх громадян суспільства.

Таким чином, економічний порядок є компонентом цілісного життєвого порядку суспільства. Його складовими є сукупність інститутів і норм, які пов'язані з економічними організаціями, а також типами економічної поведінки, які регулюють відносини між елементами національної економіки.

Економічний порядок

Одним із розробників теорії економічного порядку є німецький економіст Ламберт Хайнц.

Він виділяє наступні моделі економічного порядку:

- 1. Авторитарна (ієрархічна) модель.
- 2. Ринкова модель.
- 3. Виборна модель.

Авторитарна модель базується на прийнятті управлінських рішень у односторонньому наказному порядку та підлеглих міжособових відносинах. Така модель може використовуватись як на рівні окремого домогосподарства, так і на рівні держави в цілому, тоді має місце централізоване управління національною економікою.

Прибічники даної моделі до її основних переваг відносять: неможливість соціально-економічної експлуатації, додана вартість залишається у її виробника, відсутність економічних криз внаслідок повної зайнятості та стабільної грошової системи, наявність можливості довготривалого планування.

Головними проблемами авторитарної моделі є: проблема визначення соціально-економічних уподобань населення; проблема швидкого реагування на економічні процеси; проблема досягнення максимальної ефективності економіки; проблема досягнення технічного прогресу.

Економічний порядок

- Ринкова модель базується на прийнятті управлінських рішень відповідно до наявних ресурсів з метою досягнення максимального ефекту. Ринкова модель базується на саморегулюванні та вільному ціноутворенні на основі взаємодії попиту та пропозиції.
- Для забезпечення її функціонування необхідні: приватна власність, свобода вибору в усіх її проявах, обмеженість державного втручання та конкурентні відносини.
- Прибічники даної моделі до її основних переваг відносять: децентралізацію економічної влади, можливість задоволення більшості потреб населення відповідно до мінливого попиту, орієнтацію на науково-технічний прогрес.
- Основними проблемами ринкової моделі є: необмежене прагнення до прибутку, можливість забезпечення соціальної захищеності населення та управління всією ринковою системою з метою забезпечення її саморегулювання.

Економічний порядок

Виборна модель базується на тому, що управлінські рішення приймає більшість на основі демократичних виборів. Для її функціонування потрібно демократичне суспільство, яке здатне зробити свій свідомий вибір та впровадити його у життя.

Основними проблемами виборної моделі є: парадокс Ерроу (при логічній несуперечності суджень про систему пріоритетів суспільна думка є суперечною), необхідність здійснення захисту меншин, проблема інформованості та компетентності більшості та групова репрезентація.

Важливу роль для суспільства має наявність соціального порядку.

Під соціальним порядком слід розуміти сукупність інститутів і норм, які регулюють соціальний стан індивідів та груп у суспільстві, а також економічно обґрунтовані соціальні відносини між членами суспільства.

Головними завданнями соціального порядку є:

- забезпечення соціальної злагоди,
- забезпечення соціальної справедливості,
- забезпечення соціального захисту,
- гарантування дотримання мінімальних соціальних умов існування суспільства, спрямованих на гуманізацію економічної та трудової діяльності.

Економічний порядок

Кожен економічний порядок має основний соціальний зміст, його масштабність можна визначити на основі:

- здатності сприяти економічному прогресу та розподіляти доходи відповідно до норм суспільної справедливості,
- здатності забезпечити цілковиту зайнятість,
- здатність забезпечити соціальний захист для соціально незахищених верств населення,
- здатність забезпечити купівельну спроможність населення та запобігати інфляції,
- здатність гарантувати достатній обсяг соціальних прав для кожного громадянина суспільства.

Слід відмітити, що основний соціальний зміст залежить від того, наскільки у певному суспільстві соціальні норми затвердились по відношенню до економічних.

У кожній моделі економічного порядку є свої соціальні проблеми. У загальному вигляді ці проблеми поділяються на:

- проблема розподілу доходів та майна,
- проблему економічної влади,
- проблему додаткових соціальних витрат,
- проблему розподілу шансів на життя та розвиток особистості.

Економічний порядок

Кожен економічний порядок має основний соціальний зміст, його масштабність можна визначити на основі:

- здатності сприяти економічному прогресу та розподіляти доходи відповідно до норм суспільної справедливості,
- здатності забезпечити цілковиту зайнятість,
- здатність забезпечити соціальний захист для соціально незахищених верств населення,
- здатність забезпечити купівельну спроможність населення та запобігати інфляції,
- здатність гарантувати достатній обсяг соціальних прав для кожного громадянина суспільства.

Слід відмітити, що основний соціальний зміст залежить від того, наскільки у певному суспільстві соціальні норми затвердились по відношенню до економічних.

У кожній моделі економічного порядку є свої соціальні проблеми. У загальному вигляді ці проблеми поділяються на:

- проблема розподілу доходів та майна,
- проблему економічної влади,
- проблему додаткових соціальних витрат,
- проблему розподілу шансів на життя та розвиток особистості.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. Які основні форми економічного порядку Ви знаєте?
2. Охарактеризуйте структурні елементи громадянського суспільства.
3. Проаналізуйте стан розбудови громадянського суспільства в Україні.
4. Розбудова громадянського суспільства в Україні: міфи та реальність.